

УДК 159.923

DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-137-148

ДУХОВНЕ ПРОБУДЖЕННЯ ЯК ВЕРШИННА ПОТРЕБА ОСОБИСТОСТІ

Е. О. Помиткін

ORCID 0000-0001-8416-7067

Л. В. Помиткіна

ORCID 0000-0002-2148-9728

Актуалізується проблема духовного пробудження особистості на сучасному етапі розвитку людства. Наводяться ідеї духовного пробудження у поглядах релігійних діячів, філософів, психологів і педагогів. Розглядаються психологічні механізми розгортання цього процесу в онтогенезі, серед яких ідентифікація з особистістю, яка має високий духовний потенціал; децентрація як здатність звільнятися від егоцентризму та врахування потреб інших; рефлексія, що зумовлює здатність звертати увагу на свій внутрішній світ і досвід; трансценденція, що пов'язана з вершинними переживаннями особистості, прагненням до абсолютного, досконалого, ідеального; усвідомлення буттєвої єдності, що дає можливість особистості осягнути себе часткою єдиного цілого – людської спільноти, природи, Всесвіту.

На основі результатів біографічного аналізу життєвих шляхів духовних подвижників у історії людства виокремлюються психологічні закономірності духовного сходження особистості, зокрема, детермінованість духовного пробудження духовними ідеалами, смислами та цінностями, засвоєними у ранньому дитинстві; зміслення в роки раннього дитинства над глобальними світовими проблемами, серед яких життя і смерть, багатство й бідність, знедолені та ображені діти; зустріч з особистістю – носієм високого духовного потенціалу, що стає доленосною; зумовленість духовного пробудження інформаційним поштовхом внаслідок читання певної книги або важливих життєвих подій, втрат, що змушують замислитися над сенсом життя.

Робиться висновок про необхідність створення психолого-педагогічних умов, сприятливих для духовного пробудження молоді в системі сучасної освіти. Окреслюються психолого-педагогічні умови, сприятливі для актуалізації психологічних механізмів духовного пробудження молоді.

Ключові слова: духовне пробудження, психологічні механізми та закономірності, біографічний аналіз, духовний розвиток молоді, система освіти.

Початок ХХІ століття характеризується бурхливим розвитком технологій і недбалим ставленням людини до ресурсів рідної планети та до себе самої. Прагнення до незалежності і самотність, пошук матеріальної забезпеченості та ціннісна дезорієнтація стали типовими ознаками буття сучасної людини. Слід визнати, що наші попередники зовсім не так уявляли собі поступ нащадків до «кращого майбутнього».

Пандемія Covid-19 з особливою гостротою змушує людство переглянути стратегію власного розвитку, докласти зусиль до переходу на більш високий рівень свідомості, підготувати духовне пробудження особистості.

Ідеї духовного пробудження здавна хвилювали релігійних діячів, філософів і педагогів. Від чого має пробудитися людина? Якими є психологічні механізми та закономірності цього процесу?

Так само як пробудження від сну супроводжується переходом до іншого стану свідомості, духовне пробудження передбачає перехід від буденної свідомості до вищих психологічних станів. Духовне пробудження неминуче передбачено логікою розвитку людини від нижчих – до вищих психічних функцій. У відповідності до теорії У. Джеймса, людська природа поєднує у собі «Я» біологічне, «Я» соціальне та «Я» духовне (Фрейджер та Фейдимен, 2006). Таким чином пробудження духовного «Я» відбувається через актуалізацію потенційної природи людини, що супроводжується задоволенням вищих потреб особистості, розвитком її духовних цінностей, осягненням буттєвих смислів існування людини, всіх живих істот у єдиному Організмі Всесвіту.

Стан духовного пробудження Еріх Фромм визначав як такий, «в якому людина повністю налаштована на реальність всередині та із зовні, стан, у якому вона цілком усвідомлює реальність та повністю її сприймає... Людина, яка пробудилася, відкрита та сприйнятлива по відношенню до світу, вона здатна бути такою відкритою та сприйнятною тому, що перестала триматися за себе, як за предмет, і таким чином стала пустою, готовою до прийняття. Бути пробудженим означає бути «тотальною особистістю, повністю пробудженою до реальності» (Психотерапія і духовні практики, 1998, с. 113).

Як саме процес духовного пробудження може відбуватися у віковому вимірі розвитку сучасної людини? Яких трансформацій має зазнати система освіти для забезпечення сприятливих психолого-педагогічних умов розвитку духовного потенціалу молоді?

Мета статті – психологічне обґрунтування процесу пробудження духовного розвитку особистості та створення сприятливих психолого-педагогічних умов духовного розвитку молоді в системі національної освіти.

Слід наголосити, що духовні потреби не виникають від народження, так само, як не народжується особистість, якою ще треба стати. У перші місяці життя дитини найактивнішими є психофізіологічні функції та процеси, які забезпечують зростання тіла, формування органів та систем організму, зумовлюють відповідні потреби у фізичній активності, сні, їжі, відпочинку, безпеці та комфорті. Ці процеси є фундаментом особистості, зумовлюють відповідні емоційні стани та інтелектуальну активність.

Надалі дитина все активніше проявляє базові емоції — «комплекс пожвавлення», коли відчуває запах мами, посміхається, впізнає рідних, радіє та плаче в залежності від задоволення.

Задоволення базисних психофізіологічних потреб призводить до виникнення потреб соціальних – у любові, повазі, оцінці з боку значущих особистостей, самоактуалізації. Мислення та емоції «підносяться» до пошуку нових можливостей саморозкриття та реалізації у соціумі.

Активність інтелектуальних і емоційних процесів особистості складає основи для формування вищих психічних функцій – свідомості, самосвідомості та волі, які є проєкцією її духовного «Я». При цьому важливу роль відіграють сприятливі зовнішні умови – вплив сімейного виховання, освіта, референтні особистості. У процесі виховання дорослі намагаються залучити дитину до найвищих надбань, існуючих у соціумі.

Через спілкування, казки, міфи та легенди смислоутворювальні категорії Краси, Добра та Істини виступають предметом пізнання особистості дитини, і у випадку сприятливих внутрішніх умов знаходять емоційний відгук, викликають позитивне емоційне ставлення, яке в інтелектуальній сфері активізує увагу, роздуми, запам'ятовується та спонукає до розвитку уяви, дитячих фантазій. Функціональна та змістова узгодженість між емоційно-почуттєвою та інтелектуальною сферами призводить до формування стійких мотивів духовного розвитку особистості, зумовлюючи її естетичне світосприйняття та спрямованість, прагнення до самовдосконалення та вдосконалення світу; гуманістичне світосприйняття та спрямованість; прагнення до пізнання, самопізнання та просвітництва; упорядкування власного життя відповідно до духовних принципів; досягнення вищої духовної самореалізації тощо.

Під впливом духовної мотивації відбувається актуалізація психологічних механізмів розвитку духовного потенціалу особистості. Так, актуалізація психологічного механізму ідентифікації зумовлює

отождошення з високодуховними особистостями, з власним духовним «Я». Ідентифікуючи себе з героями міфів і казок, дитина наслідує їх поведінку та вчинки, в ігрових ситуаціях уявно переносить себе від буденного світу у світ фантазії, облаштовує цей світ як альтернативну духовну реальність.

Психологічний механізм децентрації допомагає звільнитися від егоцентризму, навчитися зважати на потреби та інтереси інших, реалізувати у власному досвіді головні духовні заповіді людства, настанови духовних подвижників.

Актуалізація психологічного механізму рефлексії зумовлює здатність звертати увагу на свій внутрішній світ, розмірковувати над своїм психічним станом, аналізувати події власного життя, віднайти провідні буттєві смисли, здійснити інтеграцію особистісних надбань у духовний досвід людства.

Психологічний механізм трансценденції пов'язаний з вершинними переживаннями особистості, прагненням до абсолютного, досконалого, ідеального, підносить людину над буденністю, сприяє розвитку інтуїції, творчості, любові до людей і світу.

Психологічний механізм усвідомлення буттєвої єдності дає можливість людині осягнути себе часткою єдиного цілого – людської спільноти, природи, Всесвіту, забезпечує зв'язок між різними поколіннями людства, зумовлює активність усіх форм свідомості людини: почуття, переживання, процеси мислення.

Актуалізація психологічних механізмів духовного розвитку призводить до активності духовного «Я» людини, упорядкування ідеалів, смислів і цінностей. Якими є психологічні закономірності її духовного пробудження?

Аналіз життєвих шляхів духовних подвижників у історичному сходженні людства дозволяє стверджувати, що внутрішніми чинниками, які зумовлюють духовне пробудження, нерідко стають **духовні ідеали, смисли та цінності, засвоєні у ранньому дитинстві**. Для підтвердження цієї закономірності наведемо дані біографічного аналізу духовних подвижників в історії людства.

Показовим є вплив цінностей, сформованих у ранньому дитинстві, на духовне життя матері Терези (від народження – Агнес Гонджа Бояджіу). Вона народилась у м. Скоп'є (теперішня Македонія) в багатодітній сім'ї албанського будівельника. Релігійність родини та виховання у традиціях католицизму справили на дівчинку величезне враження. Її мати часто брала дітей на церковну службу, відвідувала з ними хворих та бідних людей. У 12 років дівчинка вирішила стати черницею й узяти ім'я Терези – святої покровительки бідних. У подальшому, наслідуючи приклад святої Терези,

вона присвятила своє життя служінню бідним (Практические советы матери Терезы, 1998).

Дослідники спадщини В. Вернадського також свідчать про вплив дитинства на подальше духовне становлення його особистості. «Помітний слід у душі хлопчика залишила няня – людина надзвичайно добра і мудра» (Лещенко та Лещенко, 2003, с. 21). Пізніше великий особистісний вплив на формування ідеалів, смислів і цінностей хлопчика справляли розмови про небо, зорі, безкінечний світовий простір із Є. М. Короленком.

Справжню насолоду хлопчиків приносило читання священних книг – Біблії, житійних творів. У нього на основі такої літератури визрів цілий дивовижний світ, у якому діяли Адам і Єва, Авель і Каїн, Саул і Самуїл, Авессалом і Давид. Сприймаючи ці біблійні персонажі за живих людей, хлопчик уявно переносив їх у життєво-побутові ситуації, цікавився, як жилося в раю Адамові і Єві, якою мовою розмовляли між собою.

Однією з типових передумов духовного пробудження особистості є замислення в роки раннього дитинства над глобальними світовими проблемами, серед яких життя і смерть, багатство й бідність, знедолені та ображені діти.

Яскравою ілюстрацією може служити легенда про духовний шлях Гаурами Будди. Його батько – могутній цар – вирішив сховати від свого сина – Сидхартхи – усі нещастя, які існують у світі. Він побудував чотири розкішних палаци і навесні, влітку, восени й узимку принц зі своїми найближчими друзями та придворними переходив жити в новий палац. Жебракам, хворим і старим людям було заборонено наблизитися до палацевих стін.

Але одного разу, прогулюючись із своєю дружиною по палацевій площі, царевич почув звуки сумної музики. На терасі сиділа дівчина і, перебираючи струни стародавнього музичного інструменту, співала пісню на незнайомій мові. Принцеса розповіла, що дівчина співає про свою далеку країну, про долини й водоспади, про волю...

– Чому я нічого не знаю про цю країну? Мені 24 роки, а я не був ніде, крім наших палаців! – вигукнув Сидхартха.

Ранком він оголосив, що хоче бачити свій народ і свою країну за межами чотирьох палаців. У натовпі Сидхартха побачив старого і, в подиві, зупинився.

– Що з твоєю шкірою, чому ти так повільно ходиш і важко дихаєш? – запитав він зустрічного.

– Хіба ти не знаєш, що таке старість? – здивувався той. – Старість чекає на кожного. Прийде час, і ти опинишся в її полоні.

З опущеною головою йшов царевич далі й раптом почув стогони, що доносилися від однієї з бідняцьких хатин. Наблизившись, він побачив людину з обличчям, пошкодженим страшною хворобою.

- Чому він стогне і не встає? – запитав принц.
- Тяжка хвороба, – відповіли йому. Кожна людина у своєму житті хворіє, хоча б раз перед смертю...
- Навіть царі? – вразився Сидхартха.
- Навіть царі...
- Тоді, покажіть мені смерть, – попросив принц.

Царевич дивився, як візок доставив до ріки тіло людини, як священник робив над ним останній обряд, і як полум'я перетворювало це тіло на попіл... Родичі померлого кричали й плакали від горя, і Сидхартха плакав разом з ними. З того часу він вирішив присвятити життя подоланню страждань (Помыткин, 2007).

З дитячих років відрізнявся прагненням до знань і вмінням знаходити відповіді на філософські запитання Піфагор. Батьки були задоволені характером свого сина. Вони наймали відомих учених, поетів і філософів для занять із ним, і ще до вісімнадцяти років хлопчик розмовляв нарівні з багатьма мудрецами. Проте жодна з наук не могла цілком задовольнити Піфагора і відповісти на його численні запитання: навіщо жити; навіщо щось створювати, якщо все це зруйнує смерть? Де справедливість у цьому світі, якщо помирає і святий, і останній грішник; якщо люди чесні можуть усе життя жити в убогості, а злодії та злочинці – купатися в розкоші? Піфагор сміливо ставив ці запитання тим, кого називали мудрими. Надалі все своє життя він присвятив пошуку Істини та Гармонії (Шюре, 1990).

Зосередженість у дитинстві на важливих проблемах людства можна проілюструвати також фрагментами життя Януша Корчака. Майбутній педагог, психолог, лікар, письменник і видатний громадський діяч Януш Корчак (Генрик Гольдшміт) із перших років життя виявляв особливу стурбованість долями бідних дітей: «Здається вже тоді я в задушевній розмові з бабусею звівся їй про свій сміливий план перебудови світу. Ні мало ні багато – лише викинути всі гроші. Як і куди викинути, що потім робити – я не знав. Не слід судити мене надто суворо. Мені тоді було п'ять років, а питання дуже складне: що зробити, щоб не було обірваних, голодних і брудних дітей, з якими не можна гратися на подвір'ї...» (Korczak, 1958, с. 586).

Духовне пробудження нерідко відбувається *в молоді роки завдяки зустрічі з особистістю – носієм високого духовного потенціалу. Така зустріч відіграє роль доленосної. У більш зрілому віці духовне пробудження настає внаслідок інформаційного поштовху – читання*

певної книги або важливих життєвих подій, втрат, що змушують замислитися над сенсом життя.

Показовою є історія Платона, коли близько 27 років він зустрів мудрого Сократа. Слухаючи Сократа, Платон осягнув перевагу добра над красою, адже добро здійснює красу в усьому житті людини. Досі Платон намагався створити прекрасне в музиці, живописі, віршах, але тепер...

Зненацька для своїх друзів Платон скликав їх на розкішний бенкет. Друзі думали, що бенкет відбудеться тільки після перемоги Платона на конкурсі поетів, тому були дуже здивовані. Бенкет тривав усю ніч в освітленому смолоскипами саду. Вишукані страви, музика й розваги захопили гостей. Загадково посміхаючись, спостерігав за бенкетуючими Платон.

Нарешті, наситившись, гості стали просити Платона, щоб він прочитав для них один зі своїх творів. Тоді Платон піднявся й сказав: «Друзі, бенкет, у якому я беру участь з вами, – останній. Із цього часу я відмовляюся від радощів мінливого й метушливого життя, щоб знайти постійну радість у мудрості. Знайте, що я відрікаюся навіть від поезії, тому що я пізнав її безсилля виразити істину. Я не напишу більше жодного вірша і зараз у вашій присутності сплячу все, що написав раніше. Відтепер єдиними моїми друзями будуть друзі Сократа» (Шюре, 1990). Таким чином, доленосна зустріч з особистістю – носієм духовності є одним із важливих факторів активізації прагнень до духовного розвитку людини.

Повертаючись до сучасності, маємо відповісти на запитання: чи враховуються психологічні механізми та закономірності духовного розвитку особистості в сучасній освіті? Аналіз змісту предметів, які пропонуються для вивчення дітям в умовах Нової української школи, свідчить що потреби духовно-морального розвитку фактично проігноровані. Та як відомо, «святе місце порожнім не буває». Замість фундаментальних духовно-моральних цінностей людства засобами масової інформації у дітей формуються цінності егоїзму, культу грошей, байдужість і безвідповідальність. Як створити умови для актуалізації психологічних механізмів духовного пробудження молоді в системі сучасної освіти?

Актуалізація психологічного механізму ідентифікації може відбуватися завдяки введенню предметів, які знайомлять молодь з прикладами життєвих шляхів духовних подвижників в історії людства (Помыткин, 2007).

Актуалізація психологічного механізму децентралізації може бути досягнута через ознайомлення учнів з основними духовно-моральними правилами співіснування людей («10 заповідей», правила Ісуса Христа,

повчання Володимира Мономаха тощо) з урахуванням вже існуючих світоглядних переконань учнів і їхніх батьків.

Актуалізація психологічного механізму рефлексії потребує введення шкільних предметів, які допомагають опанувати основами психологічних знань, навичками самопізнання та саморегуляції (Людина. Родина. Світ, 2018).

Актуалізація психологічного механізму децентрації може досягатися завдяки залученню дитини до світу мистецтва з урахуванням особистих нахилів та інтересів.

Нарешті, актуалізація психологічного механізму усвідомлення духовної єдності потребує поступового сходження через п'ять рівнів свідомості та зміни ціннісних орієнтацій де перший рівень – егоцентризм; другий відображає сімейні цінності; третій – цінності громадянські, національні; четвертий – загальнолюдські; п'ятий – духовні, буттєві цінності, що об'єднують цінності усіх попередніх рівнів.

Така перспектива трансформації освіти допоможе зберегти та примножити головне, що є в людині – людяність як основу духовного пробудження особистості.

Література

1. Лещенко А. В., Лещенко М. П. Володимир Вернадський і його просвітницько-педагогічна діяльність. Київ : Техсервіс, 2003. 292 с.
2. Людина. Родина. Світ: навч. посіб. інтегр. курсу для учнів 1 кл. загальноосвіт. Навч. Закл. / О. К. Алієв, Л. Ю. Москальова, Е. О. Помиткін. Київ : Майстер книг, 2018. 100 с.
3. Помыткин Э. А. 12 путей духовности : учеб. пособ. Київ : Освіта України, 2007. 110 с.
4. Помиткін Е. О., Помиткіна Л. В. Психолого-педагогічний супровід духовно-культурного виховання особистості у ХХІ столітті. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*: зб. наук. пр. / за мат-ми X Міжн. наук.-пр. конф. «Духовно-культурне виховання особистості в умовах входження людства в Епоху Культури» в рамках міжн-го проекту Д. Пола Шафера «Епоха Культури» (30 травня 2019 року, м. Київ); Ч. I. / Гол. редактор Г. П. Шевченко. Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. Вип. 2 (89). С.153-167.
5. Практические советы матери Терезы / подг. текста Е. Яновской. Минск : Литература, 1998. 208 с.
6. Психотерапия и духовные практики: Подход Запада и Востока к лечебному процессу. / сост. В. Хохлов; пер. с англ. Н. В. фон Бока. Минск : Вида – Н, 1998. 320 с.
7. Фрейдджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / пер. с англ. Санкт-Петербург : Проим-ЕВРОЗНАК, 2006. 704 с.

8. Шюре Э. Великие посвящённые. Очерк эзотеризма религий / пер. с фр. Е. Писаревой. Москва : Книга - СП Принтшоп, 1990. 419 с.
9. Korczak J. Pamietnik. *Wybor pism*. Warszawa, 1958. T.IV.
10. Pomytkina L., Moskalyova L., Podkopaieva Yu., Gurov S., Podplota S., Zlahodukh V. Empirical studies of socio-psycho-logical conditions of formation of ideas about the spiritual ideal in primary school children, *International Journal of Children's Spirituality*. 2019. 24:4. Pp. 371-388. SCOPUS. doi: <https://doi.org/10.1080/1364436X.2019.1672626> (дата звернення: 08.08. 2021).
11. Shevchenko, H., Antonenko, T., & Safonova, I. Positive Personality Education: An Ontological Aspect. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. 9 (1). Pp. 133-144. doi: <https://doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2432> (дата звернення: 10.08.2021).

References

1. Leshchenko, A. V., & Leshchenko, M. P. (2003). *Volodymyr Vernadskyi i yoho prosvitnytsko-pedahohichna diialnist [Volodymyr Vernadsky and his educational and pedagogical activities]*, 292. Kyiv: Tekhservis (ukr).
2. Aliiev, O. K. , Moskalyova, L. Yu. , & Pomytkin, E. O. (2018). *Liudyna. Rodyna. Svit: navch. posib. intehr. kursu dlia uchniv 1 kl. zahalnoosvit. navch. zakl. [Man. Family. World: an integrative course textbook for 1st grade students of a secondary school]*, 100 Kyiv: Mayster knyh (ukr).
3. Pomytkin, E. A. (2007). *12 putey dukhovnosti: uchebnoe posobie [12 ways of spirituality: tutorial]*, 110. Kyiv: Osvita Ukrainy (rus).
4. Pomytkin, E. O., & Pomytkin, L. V. (2019). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid dukhovno-kulturnoho vykhovannia osobystosti u XXI stolitti [Psychological and pedagogical support of spiritual and cultural education of the individual in the XXI century]. *Spirituality of a Personality: Theory, Methodology and Practice*: collection scientific papers. Materials of the 10th International Scientific and Practical Conference "Spiritual and Cultural Upbringing of a Personality in Conditions of Humanity Entry into the Age of Culture" within the framework of D. Paul Schafer's International Project "The Age of Culture" (May 30, 2019, Kyiv); Part I., 2 (89), 153-167. G. P. Shevchenko (Ed.). Severodonetsk: Publishing House of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (ukr).
5. Yanovskaya, E. (1998). *Prakticheskie sovety materi Terezy [Practical advice from Mother Teresa]*, 208. Minsk: Literature (rus).
6. Khokhlov, V. (1998). *Psikhoterapiya i dukhovnye praktiki: Podkhod Zapada i Vostoka k lechebnomu protsessu [Psychotherapy and Spiritual Practices: A West-East Approach to the Treatment Process]*, 320. Translation from English by N. V. fon Bok. Minsk: Vida – N (rus).
7. Frager, R., & Feydiman, D. (2006). *Lichnost. Teorii, uprazhneniya, eksperimenty [Personality. Theories, exercises, experiments]*, 704. Translation from English. Saint-Petersburg: Proym-EVROZNAK (rus).

8. Schure, E. (1990). Velikie posvyashchennye. Ocherk ezoterizma religiy [*The great initiates. An outline of the esotericism of religions*], 419. Translation from French by E. Pisareva. Moscow: Kniga - SP Printshop, (rus).
9. Korczak, J. (1958). Pamietnik. *Wybor pism, T.IV.*. Warszawa (pol).
10. Pomytkina, L., Moskalyova, L., Podkopaieva, Yu., Gurov, S., Podplota, S., & Zlahodukh, V. (2019). Empirical studies of socio-psycho-logical conditions of formation of ideas about the spiritual ideal in primary school children, *International Journal of Children's Spirituality*, 24:4, 371-388. SCOPUS. doi: <https://doi.org/10.1080/1364436X.2019.1672626> (date of appeal: 08.08. 2021).
11. Shevchenko, H., Antonenko, T., & Safonova, I. (2020). Positive Personality Education: An Ontological Aspect. *Journal of History Culture and Art Research*, 9 (1), 133-144. doi: <https://doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2432> (date of appeal: 10.08. 2021).

ДУХОВНОЕ ПРОБУЖДЕНИЕ КАК ВЕРШИННАЯ ПОТРЕБНОСТЬ ЛИЧНОСТИ

Э. А. Помыткин, Л. В. Помыткина

Актуализируется проблема духовного пробуждения личности на современном этапе развития человечества. Приводятся идеи духовного пробуждения во взглядах религиозных деятелей, философов, психологов и педагогов. Рассматриваются психологические механизмы развертывания этого процесса в онтогенезе, среди которых идентификация с личностью, которая имеет высокий духовный потенциал; децентрация как способность освобождаться от эгоцентризма и учета потребностей других; рефлексия, что приводит способность обращать внимание на свой внутренний мир и опыт; трансценденция, связанная с вершинными переживаниями личности, стремлением к абсолютному, совершенному, идеальному; осознание бытийной единства дает возможность личности постичь себя частью единого целого – человеческого сообщества, природы, Вселенной.

На основе результатов биографического анализа жизненных путей духовных подвижников в истории человечества выделяются психологические закономерности духовного восхождения личности, в частности, детерминированность духовного пробуждения духовными идеалами, смыслами и ценностями, усвоенными в раннем детстве; задумчивость в годы раннего детства над глобальными мировыми проблемами, среди которых жизнь и смерть, богатство и бедность, обездоленные и обиженные дети; встреча с личностью – носителем высокого духовного потенциала – становится судьбоносной; обусловленность духовного пробуждения информационным толчком в результате чтения определенной книги или важных жизненных событий, потерь, которые заставляют задуматься о смысле жизни.

Делается вывод о необходимости создания психолого-педагогических условий, благоприятных для духовного пробуждения молодежи в системе современного образования. Определяются психолого-педагогические условия, благоприятные для актуализации психологических механизмов духовного пробуждения молодежи.

Ключевые слова: *духовное пробуждение, психологические механизмы и закономерности, биографический анализ, духовное развитие молодежи, система образования.*

SPIRITUAL AWAKENING AS THE PERFECT NEED OF THE PERSONALITY

E. O. Pomytkin, L. V. Pomytkina

The problem of the spiritual awakening of the individual at the present stage of human development is actualized. The ideas of spiritual awakening in the views of religious leaders, philosophers, psychologists and teachers are given. The psychological mechanisms of the development of this process in ontogenesis are considered, including identification with a person who has a high spiritual potential; decentration as the ability to free oneself from self-centeredness and taking into account the needs of others; reflection, which leads to the ability to pay attention to your inner world and experience; transcendence associated with the peak experiences of the personality, striving for the absolute, perfect, ideal; awareness of the unity of being, makes it possible for the individual to comprehend himself as a part of a single whole - the human community, nature, the Universe.

Based on the results of a biographical analysis of the life paths of spiritual ascetics in the history of mankind, the psychological regularities of the spiritual ascent of an individual are highlighted, in particular, the determination of spiritual awakening by spiritual ideals, meanings and values learned in early childhood; thoughtfulness in the years of early childhood over global world problems, including life and death, wealth and poverty, disadvantaged and offended children; meeting with a person - a carrier of high spiritual potential, becomes fateful; conditionality of spiritual awakening by an information impetus as a result of reading a certain book or important life events, losses that make you think about the meaning of life.

It is concluded that it is necessary to create psychological and pedagogical conditions favorable for the spiritual awakening of young people in the system of modern education. The psychological and pedagogical conditions favorable for the actualization of the psychological mechanisms of the spiritual awakening of youth are determined.

Key words: *Spiritual awakening, psychological mechanisms and patterns, biographical analysis, spiritual development of youth, education system.*

Помиткін Едуард Олександрович – доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ, Україна). E-mail: Edalex@bigmir.net

Помыткин Эдуард Александрович – доктор психологических наук, профессор, ведущий научный сотрудник, Институт педагогического образования и образования взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины (г. Киев, Украина). E-mail: Edalex@bigmir.net

Pomytkin Eduard Olexandrovych – Doctor of Psychology, Professor, Leading Researcher, Institute of Pedagogical Education and Adult Education named after

Ivan Zyazyun, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).
E-mail: Edalex@bigmir.net

Помиткіна Любов Віталіївна – доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедрою авіаційної психології, Національний авіаційний університет (м. Київ, Україна). E-mail: Lyubvit@ukr.net

Помыткина Любовь Витальевна – доктор психологических наук, профессор, заведующая кафедрой авиационной психологии, Национальный авиационный университет (г. Киев, Украина). E-mail: Lyubvit@ukr.net

Pomytkina Lyubov Vitaliivna – Doctor of Psychology, Professor, Head of the Department of Aviation Psychology, National Aviation University (Kyiv, Ukraine). E-mail: Lyubvit@ukr.net